

چکیده

نگاهی کلی به فرایند تحولات جمعیت روستایی کشور نشان می‌دهد که در سال ۱۳۳۵ حدود ۶۹ درصد از جمعیت کشور در نواحی روستایی و ۳۱ درصد در شهرها ساکن بوده‌اند، این نسبت با کاهش سهم جمعیت روستایی و افزایش سهم جمعیت شهری در طی سال‌های گذشته مواجه بوده و به ۳۸ درصد جمعیت روستایی و ۶۲ درصد جمعیت شهری در سال ۷۵ رسیده است.

این مقاله سعی دارد که به بررسی روند تغییرات در تعداد جمعیت و آبادی‌های بخش آرادان واقع در شهرستان گرمسار استان سمنان در طی سال‌های ۱۳۴۵-۱۳۸۵ بپردازد که روش تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی مبتنی بر روش‌های میدانی و کتابخانه‌ای است. نتایج نشان می‌دهد که در فاصله ۵۵-۱۳۴۵ جمعیت ساکن در ۱۵ درصد روستاهای آرادان رشد صعودی داشته و ۷۱/۹۱ درصد نیز با کاهش جمعیت مواجه بوده و تنها یک درصد روستاها دارای رشد ثابت بوده‌اند. در فاصله سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵، درصد روستاهایی که دارای نرخ رشد افزایشی می‌باشند نسبت به دهه قبل کاهش یافته و از ۲۶/۳۱ درصد به ۲۰/۳۷ درصد رسیده است. در مقابل درصد روستاهای دارای رشد منفی از ۷۱/۹۱ درصد به ۵۱/۸۴ درصد کاهش یافته است. بررسی وضعیت رشد روستاهای آرادان در فاصله سال‌های ۶۵ تا ۱۳۷۵ نشان داد که درصد روستاهایی که در این دوره دارای نرخ رشد افزایشی می‌باشند از ۲۰/۳۷ درصد در دهه ۶۵-۱۳۵۵ به ۹/۰۹ درصد تنزل یافته است. در مقابل، روستاهای دارای رشد منفی با روند صعودی از ۵۱/۸۴ درصد به ۵۴/۴۳ درصد تغییر یافته است. در فاصله سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۵ درصد رشد مثبت روستاها از ۹/۰۹ درصد به ۱۹/۶۴ درصد افزایش و درصد رشد منفی از ۵۴/۴۳ درصد به ۴۸/۲ درصد کاهش یافته است.

واژگان کلیدی: تغییرات، جمعیت، گرمسار، آرادان

مقدمه

روستاها کهن‌ترین شکل سکونتگاه‌های بشری و روستانشینی یکی از قدیمی‌ترین شیوه‌های زندگی اجتماعی بشر است. روستاها از گذشته به عنوان اجتماعات پایه، نقش اساسی در شکل‌گیری و شکوفایی جوامع و تمدن‌ها داشته‌اند. افول بسیاری از تمدن‌ها نیز به ویرانی روستاها و بی‌توجهی به آن‌ها به عنوان عناصر پایه تولید و رونق اقتصادی مربوط می‌شود. توسعه صنعت و گسترش شهرنشینی باعث شد به مرور از اهمیت روستاها به عنوان مکان‌های تولیدی که نیاز سایر بخش‌های جامعه را تأمین می‌کردند کاسته شود. با وجود این حتی در اوج توسعه صنعتی و شهرنشینی، بخش روستایی به عنوان بخش تولید پایه و اساسی، به هیچ وجه اهمیت خود را از دست نداده است. در کشورهای در حال توسعه نیز بخش روستایی اهمیتی دوچندان دارد. هنوز حدود نیمی از جمعیت جهان در روستاها زندگی می‌کنند. این نسبت در کشورهای در حال توسعه بیش از ۶۰ درصد و در مواردی به بالاتر از ۷۰ درصد جمعیت روستایی نیز می‌رسد، به طوری که در سال ۲۰۰۰ از کل حدود ۶ میلیارد و ۶۰ میلیون نفر جمعیت جهان ۴ میلیارد و ۸۷۰ میلیون نفر در کشورهای در حال توسعه زندگی می‌کرده‌اند و سهم جمعیت روستاها از آن، بیش از ۲ میلیارد و ۹۳۰ میلیون نفر بوده است. (جمعه‌پور، ۲۰۱۳، ۲).

نگاهی کلی به فرایند تحولات جمعیت روستایی کشور نشان داد که در سال ۱۳۳۵ حدود ۶۹ درصد از جمعیت کشور در نواحی روستایی و ۳۱ درصد در شهرها ساکن بوده‌اند، این نسبت با کاهش سهم جمعیت روستایی و افزایش سهم جمعیت شهری در طی سال‌های گذشته مواجه بوده و به ۳۸ درصد جمعیت روستایی و ۶۲ درصد جمعیت شهری رسیده است. در این سال‌ها متأسفانه با کاهش تعداد آبادی‌ها نیز مواجه بوده‌ایم که گریبانگیر اکثریت شهرهای کشور و همچنین بخش آرادان شده است. برآورد تعداد آبادیها از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵ نشان از کاهش تعداد مطلق آبادی‌ها در این بخش می‌دهد به طوری که از تعداد ۵۴ آبادی در سال ۱۳۵۵ به ۴۰ آبادی در سال ۱۳۸۵ کاهش یافته است.

روستاها در حال حاضر نیز قابلیت نگهداشت جمعیت زیادی را دارند که متأسفانه تخلیه به علل گوناگون سبب کاهش نرخ رشد جمعیتی آن‌ها شده است. البته بدیهی است که افزایش سهم جمعیت شهری صرفاً ناشی از مهاجرت جمعیت و یا در معرض تخلیه جمعیتی قرار گرفتن روستاها نیست بلکه به

بررسی روند تغییرات در تعداد جمعیت و آبادی‌های بخش آرادان (شهرستان گرمسار) در طی سال‌های ۱۳۴۵-۱۳۸۵

دکتر محمدرضا رضوانی

دانشیار دانشکده جغرافیا - دانشگاه تهران

مهديه رنجبر

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی

دانشکده جغرافیا - دانشگاه تهران

سعید نگهبان

کارشناس ارشد برنامه‌ریزی و مدیریت محیط زیست

دانشکده محیط زیست دانشگاه تهران

در سال ۱۳۶۵، به ۲۸ آبادی دارای سکنه و ۹ آبادی خالی از سکنه (۶ مزرعه و ۳ روستا تخلیه شده) در سال ۱۳۷۵ و به ۳۶ آبادی دارای سکنه و ۴ آبادی خالی از سکنه در سال ۱۳۸۵ کاهش یافته است (۴ مزرعه در این دهه تخلیه شده است). این اعداد گویای کاهش ۶۶ درصدی تعداد آبادی‌های خالی از سکنه در سال ۱۳۸۵ نسبت به سال ۱۳۴۵ است. (جدول شماره ۱)

بنابراین مشاهده می‌شود که در طی دوره مورد بررسی همواره تخلیه آبادی‌ها نسبت به شکل‌گیری آبادی‌های جدید دارای روند رو به افزایش بیشتری بوده است. بدین ترتیب فضاهای روستایی همواره شاهد پیدایش دهکده‌هایی خرد و کم جمعیت است که نه چندان نمی‌پاید و پس از مدتی تخلیه و رها می‌شود. (سند برنامه توسعه سوم، ۱۳۷۶، ۲۸۸)

آنچه مسلم است به طور کلی تخلیه روز افزون روستاها از جمعیت، و متروک شدن آنها پدیده غالب در روند تغییرات تعداد سکونتگاه‌های روستایی کشور و نه تنها آرادان بوده که دلیل عمده این مسأله را می‌توان فقر جوامع روستایی، ناچیز بودن منابع و یا از بین رفتن آن‌ها، کمبود امکانات رفاهی و تنگناهای محیطی و... اشاره کرد. گرچه شاید در همین مدت در فضاهای روستایی کشور تعداد آبادی‌های دارای سکنه افزایش داشته است ولی به نظر می‌رسد ما همواره شاهد پیدایش آبادی‌های کوچک و کم جمعیت بوده‌ایم، لیکن دیری نمی‌پاید که این آبادی‌های نوبنیاد تخلیه و رها می‌شوند. براساس نتایج سرشماری ۱۳۴۵-۱۳۸۵، در سال ۱۳۵۵، ۷۹/۶۳ درصد آبادی‌ها دارای سکنه و ۲۰/۳۷ درصد خالی از سکنه، در سال ۱۳۶۵، ۸۶/۰۵ درصد آبادی‌ها دارای سکنه و ۱۳/۹۵ درصد خالی از سکنه، در سال ۱۳۷۵، ۷۵/۶۸ درصد آبادی‌ها دارای سکنه و ۲۴/۳۲ درصد خالی از سکنه و در سال ۱۳۸۵، ۹۰ درصد آبادی‌ها دارای سکنه و ۱۰ درصد خالی از سکنه شده‌اند. (جدول شماره ۲)

روی هم رفته، با توجه به تعداد آبادی‌هایی که طی دهه اخیر خالی از سکنه شده‌اند می‌توان نتیجه گرفت که به طور کلی از تعداد آبادی‌های کوچک کاسته شده و جمعیت روستایی به مرور گرایش به زندگی در روستاهای پرجمعیت دارد.

مروری بر روند تغییر (رشد) جمعیت روستایی آرادان

بررسی تغییرات جمعیتی روستاها یکی از مؤلفه‌های اصلی شناخت تغییرات بوجود آمده در روستاها می‌باشد. به عبارت دیگر با توجه به ارتباط تنگاتنگ جمعیت، فضا و فعالیت هرگونه تغییری در هریک از این عوامل، عامل‌های دیگر را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بر همین اساس فرایند تغییرات جمعیتی آرادان به صورت گذار مورد بررسی قرار می‌گیرد.

روند رشد جمعیت در فاصله ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۵

بررسی تغییرات جمعیتی روستاهای آرادان در فاصله سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۵ نشان می‌دهد که جمعیت ساکن در ۲۶/۳۱ درصد روستاهای آرادان با رشد صعودی تغییر یافته و ۷۱/۹۱ درصد نیز رو به کاهش نهاده‌اند. تنها ۱/۷۵ درصد جمعیت روستاها با نرخ رشد ثابت مواجه بوده است.

نظر می‌رسد که تبدیل روستاهای بزرگ به شهر نیز یکی از علل افزایش سهم جمعیت شهری است. لکن مهاجرت از روستاها یکی از علل اصلی این امر می‌باشد. افزایش موج مهاجرت از روستاها به شهر، سبب شده که سالانه تعداد قابل توجهی از روستاهای کوچک با از دست دادن جمعیت خود به روستاهای خالی از سکنه تبدیل شوند، به طوری که در فاصله سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ تعداد ۷۰۶۰ روستا خالی از سکنه شده‌اند. (فرهنگ ده‌های ایران وزارت جهاد کشاورزی)

براساس نتایج سرشماری ۱۳۷۵، جمعیت روستای کشور، در ۶۸ هزار آبادی تمرکز یافته است. قریب ۵۸ هزار آبادی نیز در فضاهای روستایی وجود دارد که در این سال خالی از سکنه بوده‌اند. (تعداد کل آبادی‌ها حدود ۱۲۵ هزار آبادی شده است)

ناحیه مورد مطالعه

بخش آرادان با مرکزیت شهر آرادان با وسعت ۴۳۲۹ کیلومتر در منتهی‌الیه شرقی شهرستان گرمسار واقع شده است. از شمال به سلسله جبال البرز و شهرستان فیروزکوه، از غرب به بخش مرکزی گرمسار، از شرق به شهرستان سمنان و از جنوب به دشت کویر منتهی می‌شود. این بخش یکی از پنج بخش شهرستان گرمسار می‌باشد که مطابق با آخرین تقسیمات کشوری سال ۱۳۸۵ دارای دو دهستان کهن آباد با مرکزیت داور آباد و دهستان یاتری با مرکزیت یاتری می‌باشد. همچنین این بخش دارای ۱۳۱ آبادی بوده است که ۶۲ آبادی دارای سکنه و ۶۹ آبادی آن خالی از سکنه می‌باشد.

روند تغییرات در تعداد جمعیت و آبادی‌های بخش آرادان در طی سال‌های ۱۳۴۵-۱۳۸۵

بررسی روند تغییرات آبادی‌های آرادان طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵ نشان می‌دهد که تعداد آبادی‌های این بخش در اکثر دهه‌ها رو به کاهش بوده است. اگرچه تعداد آبادی‌های خالی از سکنه در سال ۱۳۴۵ (با توجه به اینکه در آن مقطع آرادان جز شهرستان گرمسار نبوده است) به سختی بدست آمده است. اما آمارها حاکی از آن است که تعداد آبادی‌های بخش آرادان در سال ۱۳۴۵، ۶۵ آبادی بوده است. از تعداد کل آبادی‌ها، ۳۱ روستا و ۲۳ مزرعه دارای سکنه بوده‌اند. بر طبق سرشماری ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ تعداد آبادی‌های دارای سکنه به ترتیب برابر با ۴۳، ۳۷، ۲۸ و ۳۶ آبادی بوده است. این اعداد و ارقام نشان می‌دهد که تعداد کل آبادی‌های آرادان در سال ۱۳۸۵ نسبت به سال ۱۳۴۵ حدود ۶۶ درصد کاهش داشته است و طی دوره ۴۰ ساله به طور متوسط سالانه تعدادی از آبادی‌ها کاهش یافته و نرخ رشد سالانه آبادی‌های بخش مذکور در این دوره برابر با ۰/۷۴- درصد بوده است.

آمار و ارقام موجود نشان می‌دهد که در طی دوره ۱۳۴۵-۱۳۸۵، تعداد آبادی‌های آرادان همواره رو به کاهش بوده است، به طوری که از ۵۴ آبادی دارای سکنه در سال ۱۳۴۵ به ۴۳ آبادی دارای سکنه در سرشماری ۱۳۵۵ (لازم به ذکر است که تمامی آبادی‌های تخلیه شده مزارع بوده‌اند)، به ۳۷ آبادی دارای سکنه و ۶ آبادی خالی از سکنه (۳ مزرعه و ۳ روستا تخلیه شده)

جدول ۱: تعداد کل آبادی‌های دارای سکنه و خالی از سکنه بخش آرادان طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵

سال	آبادی دارای سکنه و خالی از سکنه		آبادی دارای سکنه		آبادی خالی از سکنه	
	تعداد	متوسط رشد سالانه	تعداد	متوسط رشد سالانه	تعداد	متوسط رشد سالانه
۱۳۴۵	-	-	۵۴	-	-	-
۱۳۵۵	۵۴	-	۴۳	-۲/۲۵	۱۱	-
۱۳۶۵	۴۳	-۲/۲۵	۳۷	-۱/۴۹	۶	-۵/۸۸
۱۳۷۵	۳۷	-۱/۴۹	۲۸	-۲/۷۴	۹	۴/۱۳
۱۳۸۵	۴۰	۰/۷۸	۳۶	۲/۵۴	۴	-۷/۷۸

مأخذ: نتایج سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵

جدول ۲: تعداد آبادی‌های دارای سکنه و خالی از سکنه بخش آرادان طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵

سال	آبادی دارای سکنه و خالی از سکنه		آبادی دارای سکنه		آبادی خالی از سکنه	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱۳۴۵	-	-	۵۴	-	-	-
۱۳۵۵	۵۴	۱۰۰	۴۳	۷۹/۶۳	۱۱	۲۰/۳۷
۱۳۶۵	۴۳	۱۰۰	۳۷	۸۶/۰۵	۶	۱۳/۹۵
۱۳۷۵	۳۷	۱۰۰	۲۸	۷۵/۶۸	۹	۲۴/۳۲
۱۳۸۵	۴۰	۱۰۰	۳۶	۹۰	۴	۱۰

مأخذ: سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵

جدول ۳: وضعیت رشد روستاهای آرادان در فاصله سال‌های ۱۳۵۵-۱۳۴۵

سال	کل آبادی	دارای رشد مثبت		دارای رشد ثابت		دارای رشد منفی							
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	۰-۱		۲-۵		بیش از ۵-			
۱۳۴۵-۵۵	۵۷	۱۵	۲۶/۳۱	۱	۱/۷۵	۵	۸/۷۷	۹	۱۵/۷۸	۵	۸/۷۷	۲۲	۳۸/۵۹

مأخذ: سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵

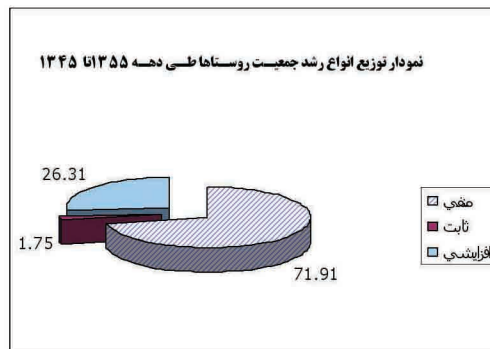
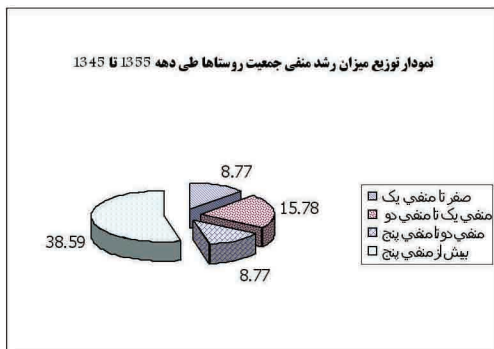
نشان می‌دهد که درصد روستاهایی که در این دوره دارای نرخ رشد افزایشی می‌باشند نسبت به دهه قبل کاهش یافته است. به گونه‌ای که این رقم از ۲۶/۳۱ درصد روستاها در دهه ۵۵-۱۳۴۵ به ۲۰/۳۷ درصد در دهه ۶۵-۱۳۵۵ رسیده است و در مقابل درصد روستاهای دارای نرخ رشد منفی از ۷۱/۹۱ درصد به ۵۱/۸۴ درصد کاهش یافته است. در مقابل درصد رشد منفی از ۷۱/۹۱ درصد به ۵۱/۸۴ درصد کاهش یافته است و همچنین درصد رشد ثابت روستاها رشد چشمگیری داشته است. جدول شماره (۴-۵)

بررسی وضعیت روستاهایی که با نرخ رشد منفی جمعیت مواجه بوده‌اند نشان می‌دهد که ۵/۵۵ درصد آن‌ها بین صفر تا منفی یک، ۱۱/۱۱ درصد بین منفی یک تا منفی دو، ۱۲/۹۶ درصد نیز بین منفی دو تا منفی پنج و در نهایت ۲۲/۲۲ درصد از روستاها از نرخ رشد بیش از منفی ۵ درصد برخوردار بوده‌اند. جدول شماره (۴)

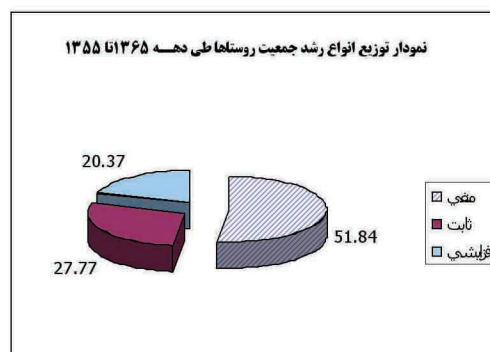
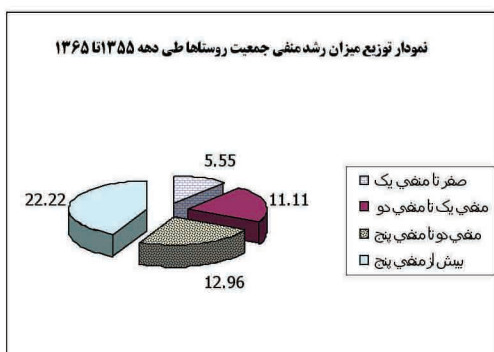
ملاحظه روند تغییرات جمعیت روستایی نشان می‌دهد که درصد بسیار ناچیزی از آن‌ها با ثبات جمعیت مواجه می‌باشند به گونه‌ای که توزیع روستاهای دارای نرخ رشد ثابت نیز به خوبی بیانگر سهم ناچیز روستاهای این گروه در مقابل روستاهای دارای روند افزایشی و کاهشی می‌باشد. ملاحظه درصد نرخ رشد منفی روستاهای آرادان نشان می‌دهد که ۸/۷۷ درصد روستاها دارای نرخ رشد بین منفی یک تا منفی دو، ۸/۷۷ درصد دارای نرخ رشد منفی دو تا منفی پنج و ۳۸/۵۹ درصد دارای رشد جمعیتی بیش از منفی پنج را به خود اختصاص داده‌اند. (جدول شماره ۳)

روند رشد جمعیت در فاصله سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵

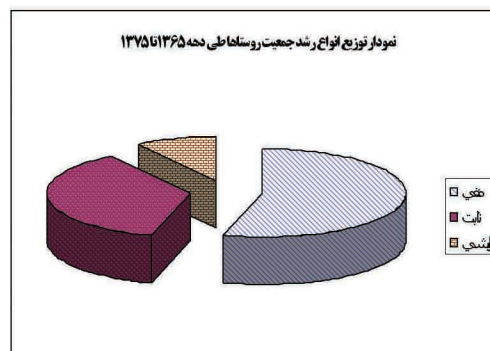
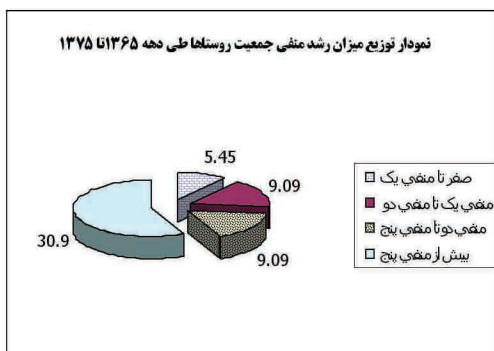
ملاحظه تغییرات جمعیتی روستاها در فاصله سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵

نگاره ۱: درصد رشد جمعیت روستاها در طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۵

نگاره ۲: درصد رشد جمعیت روستاها طی فاصله ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵

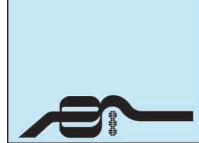

نگاره ۳: درصد رشد جمعیت روستاها در فاصله سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵

جدول ۴: وضعیت رشد روستاهای آرادان در فاصله سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۵۵

سال	کل آبادی	دارای رشد مثبت		دارای رشد ثابت		دارای رشد منفی							
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	۰-۱	۱-۲	۲-۵	بیش از ۵-				
۱۳۵۵-۶۵	۵۴	۱۱	۲۰/۳۷	۱۵	۲۷/۷۷	۳	۵/۵۵	۶	۱۱/۱۱	۷	۱۲/۹۶	۱۲	۲۲/۲۲

مأخذ: سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵

جدول ۵: وضعیت رشد روستاهای آرادان در فاصله سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۷۵

سال	کل آبادی	دارای رشد مثبت		دارای رشد ثابت		دارای رشد منفی							
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	۰-۱		۲-۵		بیش از ۵-			
۱۳۶۵-۷۵	۵۵	۵	۹/۰۹	۲۰	۳۶/۳۶	۳	۵/۴۵	۵	۹/۰۹	۵	۹/۰۹	۱۷	۳۰/۰۹

مأخذ: سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵

جدول ۶: وضعیت رشد روستاهای آرادان در فاصله سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۵

سال	کل آبادی	دارای رشد مثبت		دارای رشد ثابت		دارای رشد منفی							
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	۰-۱		۲-۵		بیش از ۵-			
۱۳۷۵-۸۵	۵۶	۱۱	۱۹/۶۴	۱۸	۳۲/۱۴	۲	۳/۵۷	۱	۱/۷۸	۸	۱۴/۲۸	۱۶	۲۸/۵۷

مأخذ: سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵

روند رشد جمعیت در فاصله سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵

بررسی تغییرات جمعیتی روستاهای آرادان در فاصله سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ نشان می‌دهد که درصد روستاهایی که در این دوره دارای نرخ رشد افزایشی می‌باشند نسبت به دهه قبل با کاهش نسبتاً چشمگیری مواجه می‌باشند، یعنی از ۲۰/۳۷ درصد در دهه ۶۵-۵۵ به ۹/۰۹ درصد در دهه ۷۵-۶۵ تنزل یافته است. میزان کاهش به حدی بوده که حتی حدود ۱۷ درصد کمتر از درصد مذکور در دهه ۵۵-۴۵ می‌باشد. (۲۶/۳۱ درصد در دهه ۴۵-۵۵، ۲۰/۳۷ درصد در دهه ۶۵-۵۵، ۹/۰۹ درصد در دهه ۷۵-۶۵). درصد روستاهای دارای رشد منفی نیز به ۵۴/۴۳ درصد رسیده است. درصد روستاهای دارای رشد ثابت هم به ۳۶/۳۶ درصد رسیده است. بررسی وضعیت روستاهایی که با نرخ رشد منفی جمعیت مواجه بوده‌اند نشان می‌دهد که ۵/۵۴ درصد بین صفر تا منفی یک (در مقابل ۵/۵۵ درصد دهه ۶۵-۵۵ و ۸/۷۷ درصد دهه ۵۵-۴۵)، ۹/۰۹ درصد بین منفی یک تا منفی دو درصد (۱۱/۱۱ درصد دهه ۶۵-۵۵ و ۱۵/۷۸ درصد در دهه ۵۵-۴۵)، ۹/۰۹ درصد نیز بین منفی دو تا منفی پنج و در نهایت ۳/۰۹ درصد روستاها با رشد منفی بیش از پنج درصد مواجه بوده‌اند. (۲/۲۲ درصد در دهه ۶۵-۵۵ و ۳۸/۵۹ درصد در دهه ۵۵-۴۵) جدول شماره (۵)

روند رشد جمعیت در فاصله سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵

ملاحظه تغییرات جمعیتی روستاها در فاصله سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ نشان می‌دهد که درصد روستاهایی که در این دوره دارای نرخ رشد افزایشی می‌باشند نسبت به دهه قبل از افزایش برخوردار بوده است. به گونه‌ای که این رقم از ۹/۰۹ درصد در دهه ۷۵-۶۵ به ۱۹/۶۴ درصد در دهه ۸۵-۷۵ رسیده است و در مقابل درصد روستاهای دارای رشد منفی از ۵۴/۴۳ درصد به ۴۸/۲ درصد کاهش یافته است و در مقابل درصد روستاهای دارای رشد مثبت با ۲ درصد کاهش به ۱۸ درصد رسیده است. بررسی وضعیت روستاهایی که با نرخ رشد منفی جمعیت مواجه بوده‌اند نشان می‌دهد که ۳/۵۷ درصد آن‌ها بین صفر تا منفی یک، ۱/۷۸ درصد بین منفی یک تا منفی دو، ۱۴/۲۸ درصد بین منفی دو تا منفی پنج و در نهایت ۲۸/۵۷ درصد از روستاهای دارای نرخ رشد از

نرخ رشد منفی پنج برخوردار بوده‌اند. (جدول شماره ۶)

روند رشد جمعیت در فاصله سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵

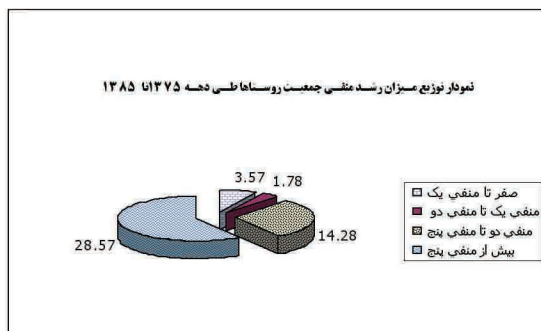
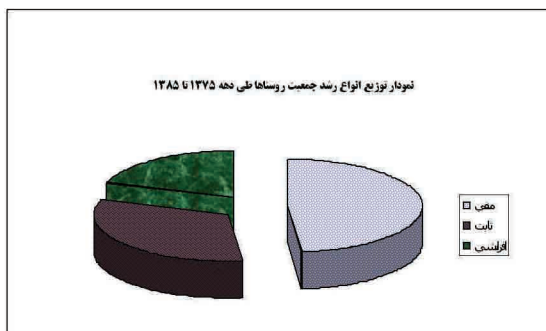
مقایسه درصد روستاهای دارای نرخ رشد منفی طی چهار دوره (۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵) نشان می‌دهد که در طی این دوره بالاترین درصد مربوط به دهه ۵۵-۴۵ و کمترین میزان مربوط به دهه ۸۵-۷۵ می‌باشد. از طرف دیگر مقایسه میزان رشد منفی روستاها در همین دوره نشان می‌دهد که در فاصله سال ۵۵-۴۵ روستاهای دارای نرخ رشد منفی صفر تا منفی یک بالاترین میزان را به خود اختصاص داده، در حالی که بالاترین میزان رشد منفی بین یک تا منفی دو و بیش از منفی پنج در همان دهه مشاهده می‌شود. بیشترین فراوانی درصد رشد منفی بین منفی دو تا منفی پنج مربوط به دهه ۸۵-۷۵ می‌باشد. جدول شماره (۴-۸)

جایگاه روستاهای دارای نرخ رشد منفی

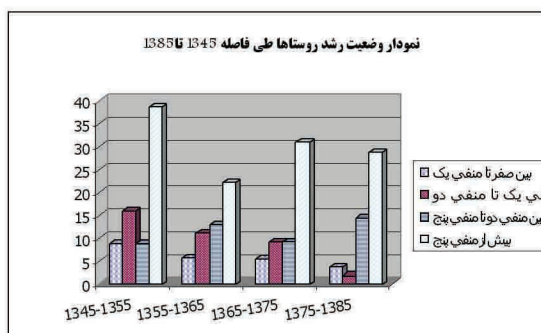
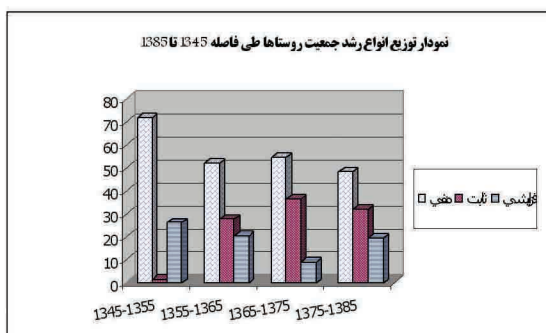
تحولات جمعیتی روستاهای مورد مطالعه (در معرض تخلیه، تخلیه شده و دارای رشد مثبت)

با توجه به سرشماری سال‌های ۱۳۴۵-۱۳۸۵ سوابق جمعیتی در روستاهای در معرض تخلیه و نیز روستاهای دارای رشد مثبت به شرح ذیل می‌باشد:

جمعیت در روستاهای در معرض تخلیه (دارای رشد منفی) و تخلیه شده در سال ۱۳۴۵، در حدود ۹۸۸۱ نفر، در سال ۱۳۵۵ به ۹۹۲۷ نفر، در سال ۱۳۶۵ به ۹۹۱۴ نفر، در سال ۱۳۷۵ به ۸۷۵۱ نفر و در سال ۱۳۸۵ به ۶۳۴۶ نفر کاهش یافته است. براساس نتایج سرشماری ۱۳۴۵-۱۳۸۵، رشد جمعیت در روستاهای در معرض تخلیه ۴/۳۳- می‌باشد. سابقه جمعیتی در روستاها دارای رشد مثبت این گونه می‌باشد: در سال ۱۳۴۵ به ۲۶۴۳ نفر، در سال ۱۳۵۵ به ۳۶۶۷ نفر، در سال ۱۳۷۵ به ۳۳۳۰ نفر و در آخرین سرشماری سال ۱۳۸۵ به ۴۰۱۷ نفر افزایش یافته است. رشد جمعیت نیز در روستاهای دارای رشد مثبت براساس نتایج سرشماری ۱۳۴۵-۱۳۸۵، ۴/۲۷+ می‌باشد. جدول شماره (۸)

نگاره ۴: درصد رشد جمعیت روستاها طی سالهای ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵

نگاره ۵: درصد رشد جمعیت روستاها طی سالهای ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵

روستای در معرض تخلیه جمعیتی، ۵ روستا رشدی بین ۰-۱/۵ درصد داشته‌اند که از این تعداد ۴ روستا جلگه‌ای و ۱ روستا کوهستانی می‌باشد. همچنین ۲۴ روستا نیز دارای رشدی بالاتر از ۲ درصد می‌باشد که در آن میان ۱۹ روستا جلگه‌ای، ۴ روستا کوهستانی و ۱ روستا نیز جلگه‌ای-کوهستانی است. از میان ۱۱ روستای دارای رشد مثبت نیز ۳ روستا دارای رشدی بین ۰-۱/۵ درصد هستند که ۲ روستا جلگه‌ای و ۱ روستا نیز جلگه‌ای-کوهستانی است و همچنین ۸ روستا نیز دارای نرخ رشد بالاتر از ۲ درصد می‌باشند که ۴ روستا جلگه‌ای و ۴ روستا نیز کوهستانی می‌باشند.

فاصله مرکز بخش (آرادان) تا مرکز شهرستان (گرمسار)

یافته‌ها نشان می‌دهد که روستاهای در معرض تخلیه به طور متوسط در فاصله ۷/۶۳ کیلومتری شهر آرادان و ۲۰/۱۸ کیلومتری شهرستان گرمسار قرار دارند.

حداقل فاصله روستای مذکور تا آرادان و گرمسار ۱ کیلومتر و حداکثر آن تا آرادان ۱۹ کیلومتر و تا گرمسار ۳۸ کیلومتر می‌باشد.

همچنین برطبق آمارهای موجود روستاهای دارای رشد مثبت، به طور متوسط در فاصله ۲۲/۱۲ کیلومتری آرادان و ۳۵/۵ کیلومتری گرمسار قرار دارند. حداقل فاصله روستاهای رشد مثبت تا آرادان و گرمسار به ترتیب ۳ و ۴/۵ کیلومتر و حداکثر فاصله تا آرادان و گرمسار ۱۹ و ۳۸ کیلومتر می‌باشد. جدول شماره (۴-۱۲)

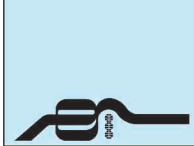
توزیع روستاها برحسب وضعیت طبیعی

بررسی وضعیت روستاهای در معرض تخلیه جمعیت و تخلیه شده و همچنین دارای رشد مثبت بخش آرادان نشان می‌دهد که از ۲۹ روستای در معرض تخلیه، ۲۳ روستا جلگه‌ای هستند که از این تعداد ۱۶ روستا آسفالت، ۶ روستا خاکی و ۱ روستا نیز دارای راه شوسه می‌باشد.

از ۵ روستای کوهستانی، ۴ روستا خاکی، ۱ روستا شوسه می‌باشد و تنها روستای جلگه‌ای - کوهستانی در معرض تخلیه دارای راه خاکی می‌باشد. همچنین از ۱۱ روستای دارای رشد مثبت ۶ روستا جلگه‌ای هستند که از این تعداد ۳ روستا آسفالت و سه روستا هم خاکی می‌باشد. از بین ۴ روستای کوهستانی ۳ روستا خاکی و ۱ روستا دارای راه شوسه می‌باشد و تنها روستای جلگه‌ای - کوهستانی دارای رشد مثبت نیز، دارای راه آسفالت می‌باشد. البته وضعیت ارتباطی روستاها به دلیل انجام طرح‌های روستایی روز به روز در حال بهبود است. از بررسی وضعیت راه‌های ارتباطی روستاهای در معرض تخلیه مشخص می‌شود که ۱۶ روستا (۵۵/۱۷ درصد) آسفالت هستند و این امر خود سبب تسهیل در رفت و آمد مهاجرین به مبدا (زادگاه) خود شده است.

توزیع روستاها برحسب میزان رشد جمعیت و وضعیت طبیعی

بررسی وضعیت رشد جمعیت روستاهای دارای رشد منفی و تخلیه شده به تفکیک میزان رشد و وضعیت طبیعی نشان می‌دهد که از بین ۲۹

جدول ۷: وضعیت رشد روستاهای آرادان در فاصله سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵

سال	کل آبادی	دارای رشد مثبت		دارای رشد ثابت		دارای رشد منفی							
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	بیش از ۵-	۲-۵	۲-۱	۰-۱				
۱۳۴۵-۵۵	۵۷	۱۵	۲۶/۳۱	۱	۱/۷۵	۵	۸/۷۷	۹	۱۵/۷۸	۵	۸/۷۷	۲۲	۳۸/۵۹
۱۳۵۵-۶۵	۵۴	۱۱	۲۰/۳۷	۱۵	۲۷/۷۷	۳	۵/۵۵	۶	۱۱/۱۱	۷	۱۲/۹۶	۱۲	۲۲/۲۲
۱۳۶۵-۷۵	۵۵	۵	۹/۰۹	۲۰	۳۶/۳۶	۳	۵/۴۵	۵	۹/۰۹	۵	۹/۰۹	۱۷	۳۰/۹
۱۳۷۵-۸۵	۵۶	۱۱	۱۹/۶۴	۱۸	۳۲/۱۴	۲	۳/۵۷	۱	۱/۷۸	۸	۱۴/۲۸	۱۶	۲۸/۵۷

جدول ۸: تعداد جمعیت در روستاهای در معرض تخلیه و تخلیه شده و دارای رشد مثبت طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵

تعداد جمعیت					نوع روستا
۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	۱۳۴۵	
۶۳۴۶	۸۷۵۱	۹۹۱۴	۹۹۲۷	۹۸۸۱	در معرض تخلیه و تخلیه شده
۴۰۱۷	۳۳۳۰	۳۴۶۰	۳۶۶۷	۲۶۴۳	دارای رشد مثبت

مأخذ: جمعیت و سواد در آبادی‌های استان سمنان، ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵

جدول ۹: وضعیت طبیعی روستاهای در معرض تخلیه و دارای رشد مثبت

نوع روستا	جلگه‌ای			جلگه‌ای - کوهستانی				کوهستانی			
	خاکی	شوسه	آسفالت	جمع	خاکی	شوسه	آسفالت	جمع	خاکی	شوسه	آسفالت
در معرض تخلیه	۶	۱	۱۶	۲۳	۱	۰	۰	۱	۴	۱	۰
دارای رشد مثبت	۳	۰	۳	۶	۱	۱	۰	۱	۳	۱	۰
جمع	۹	۱	۱۹	۲۹	۲	۰	۰	۲	۷	۲	۰

مأخذ: سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۸۵

جدول ۱۰: میزان رشد و وضعیت طبیعی در روستاهای در معرض تخلیه و دارای رشد مثبت

نوع روستا	رشد ۰ تا ۱/۵ - درصد		۲- و بالاتر	
	جلگه‌ای	کوهستانی	جلگه‌ای	کوهستانی
در معرض تخلیه و تخلیه شده	۴	۱	۱۹	۴
دارای رشد مثبت	۲	۰	۴	۴
جمع	۶	۱	۲۳	۸

مأخذ: سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۸۵

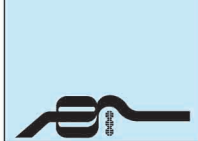
جدول ۱۱: فاصله روستاهای در معرض تخلیه و دارای رشد مثبت تا آرادان و گرمسار (کیلومتر)

نوع روستا	متوسط فاصله تا آرادان	متوسط فاصله تا گرمسار	حداقل فاصله تا آرادان	حداقل فاصله تا گرمسار	حداکثر فاصله تا آرادان	حداکثر فاصله تا گرمسار
در معرض تخلیه	۷/۶۳	۲۰/۱۸	۱	۱	۱۹	۳۸
دارای رشد مثبت	۲۲/۱۲	۳۵/۵	۳	۳	۵۵	۸۰

مأخذ: بخشدار شهر آرادان، ۱۳۸۶

این که سکونتگاه‌ها خالی از سکنه شده اما کشاورزی همچنان در این روستاها استمرار دارد.

با مشاهده فاصله روستاهای در معرض تخلیه می‌توان به این نتیجه رسید که به دلیل فاصله مکانی اندک تا بخش آرادان و سهولت رفت و آمد با

نتیجه گیری

رشد مثبت قرار دارند. از طرف دیگر بررسی تعداد دام در روستاها نشان داد که ۷۵/۲ درصد دام بزرگ و ۸۶/۴ درصد دام کوچک به روستاهای در معرض تخلیه، ۲۴/۸ درصد دام بزرگ و ۱۳/۶ درصد دام کوچک به روستاهای دارای رشد مثبت اختصاص دارد. بدین ترتیب مشخص می شود که روستاهای مورد مطالعه از جایگاه مهمی در اقتصاد بخش آرادان و به تبع آن در شهرستان گرمسار برخوردار می باشند و بدیهی است که روستاهای مذکور از جنبه های دیگری همچون، میزان تولید محصولات کشاورزی، تنوع گونه های گیاهی و جانوری... حائز اهمیت می باشند.

منابع

- ۱- ابراهیم زاده، عیسی (۱۳۷۱): مهاجرت های روستایی علل و پیامدهای آن، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۱۲۱، تهران.
- ۲- آسایش، حسین (۱۳۷۴): اصول و روش های برنامه ریزی روستایی، انتشارات پیام نور، تهران.
- ۳- پایلی یزدی، محمدحسین (۱۳۸۲): مکاتب، نظریه های و راهبردهای توسعه روستایی، انتشارات سمت، تهران.
- ۴- پایلی یزدی، محمدحسین و محمدامیر ابراهیمی (۱۳۸۱): نظریه های توسعه روستایی، انتشارات سمت، تهران.
- ۵- پیتیه، ژان (۱۳۶۹): مهاجرت روستائیان، ترجمه محمد مؤمنی کاشی، سازمان انتشارات و آموزش انقلاب، تهران.
- ۶- حسینی ابری، سیدحسین (۱۳۸۰): مدخلی بر جغرافیای روستایی در ایران، انتشارات دانشگاه اصفهان.
- ۷- سعیدی، عباس (۱۳۸۱): مبانی جغرافیای روستایی، انتشارات سمت، تهران.
- ۸- شاریه، ژان برنارد (۱۳۷۳): شهرها و روستاها، انتشارات نیکا، مشهد.
- ۹- شهپازی، اسماعیل (۱۳۷۲): ادغام روستاها یک اشتباه بزرگ، نشریه جهاد شماره ۶۷، آذر ۱۳۷۲، تهران.
- ۱۰- طالب، مهدی (۱۳۷۲): توسعه کشاورزی یا مرگ روستاها، ویژه نامه آزادسازی و توسعه کشاورزی، شماره ۱، ص ۲۴۹-۲۶۰، تهران.
- ۱۱- مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۳۵.
- ۱۲- مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۴۵.
- ۱۳- مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۵۵.
- ۱۴- مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵.
- ۱۵- مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۷۵.
- ۱۶- مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵.
- ۱۷- موسوی، محمد (۱۳۸۳): بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت روستایی، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی و وزارت جهاد کشاورزی، تهران.
- ۱۸- مهدوی، مسعود (۱۳۸۱): مقدمه ای بر جغرافیای روستایی در ایران، انتشارات سمت، تهران.
- ۱۹- میکائیلی، جواد (۱۳۸۳): تحولات فرآیند تخلیه ی جمعیتی روستاهای شهرستان بیرجند، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۷ شماره ۳، ص ۱۷-۴۰، مرکز تحقیقات روستایی ایران، تهران.
- ۲۰- سی سو، آلوین (۱۳۸۰): تغییر اجتماعی و توسعه، ترجمه ی محمود حبیبی مظاهری، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران.

نگاهی کلی به فرآیند تحولات جمعیت روستایی کشور نشان داد که در سال ۱۳۳۵ حدود ۶۹ درصد از جمعیت کشور در نواحی روستایی و ۳۱ درصد در شهرها ساکن بوده اند، این نسبت با کاهش سهم جمعیت روستایی و افزایش سهم جمعیت شهری در طی سال های گذشته مواجه بوده و به ۳۸ درصد جمعیت روستایی و ۶۲ جمعیت شهری رسیده است. در این سال ها متأسفانه با کاهش تعداد آبادی ها نیز مواجه بوده ایم که گریبانگیر اکثریت شهرهای کشور و همچنین بخش آرادان شده است. برآورد تعداد آبادی ها از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵ نشان از کاهش تعداد مطلق آبادی ها در این بخش دارد به طوری که تعداد ۵۴ آبادی در سال ۱۳۵۵ به ۴۰ آبادی در سال ۱۳۸۵ کاهش یافته است. روستاها در حال حاضر نیز قابلیت نگهداشت جمعیت زیادی را دارند که متأسفانه تخلیه به علل گوناگون سبب کاهش نرخ رشد جمعیتی آنها شده است. البته بدیهی است که افزایش سهم جمعیت شهری صرفاً ناشی از مهاجرت جمعیت و یا در معرض تخلیه جمعیتی قرار گرفتن روستاها نیست بلکه به نظر می رسد که تبدیل روستاهای بزرگ به شهر نیز یکی از علل افزایش سهم جمعیت شهری است. لکن مهاجرت از روستاها یکی از علل اصلی این امر می باشد. در فاصله ۵۵-۱۳۴۵ جمعیت ساکن در ۱۵ درصد روستاهای آرادان رشد صعودی داشته و ۷۱/۹۱ درصد نیز با کاهش جمعیت مواجه بوده و تنها یک درصد روستاها دارای رشد ثابت بوده اند. در فاصله سال های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ درصد روستاهایی که دارای نرخ رشد افزایشی می باشند نسبت به دهه قبل کاهش یافته و از ۲۶/۳۱ درصد به ۲۰/۳۷ درصد رسیده است. در مقابل، درصد روستاهای دارای رشد منفی از ۷۱/۹۱ درصد به ۵۱/۸۴ درصد کاهش یافته است. بررسی وضعیت رشد روستاهای آرادان در فاصله سال های ۶۵ تا ۱۳۷۵ نشان داد که درصد روستاهایی که در این دوره دارای نرخ رشد افزایشی می باشند از ۲۰/۳۷ درصد در دهه ۶۵-۱۳۵۵ به ۹/۰۹ درصد تنزل یافته است. در مقابل روستاهای دارای رشد منفی با روند صعودی از ۵۱/۸۴ درصد به ۵۴/۴۳ درصد تغییر یافته است. در فاصله سال های ۱۳۸۵-۱۳۷۵ درصد رشد مثبت روستاها از ۹/۰۹ درصد به ۱۹/۶۴ درصد افزایش و درصد رشد منفی از ۵۴/۴۳ درصد به ۴۸/۲ درصد کاهش یافته است. روستاهای آرادان در فاصله زمانی ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵ با فرآیند کاهش جمعیت و تخلیه ی جمعیت به طور کامل و یا ناقص مواجه بودند. بدین ترتیب بررسی موضوع روستاهایی که در فرآیند تخلیه جمعیت قرار دارند حائز اهمیت می باشد. بررسی مختصر روستاهای مورد مطالعه در اقتصاد کشور مدعای فوق را ثابت می کند. با توجه به اطلاعات موجود، نقش روستاهای مورد مطالعه را از سه بُعد تعداد جمعیت، سطح زیر کشت و تعداد دام بررسی نمودیم. همان طور که بیان شد این گروه از روستاها براساس آمار سال ۱۳۸۵، ۶۳۴۶ نفر را در خود جای داده اند که در مقایسه با سال ۱۳۴۵ حدود ۴/۳۳- درصد رشد منفی داشته اند. براساس نتایج بدست آمده ۵۰۲۹ هکتار از اراضی زیر کشت محصولات باغی و زراعی در روستاهای در معرض تخلیه و یا به عبارتی دارای نرخ رشد منفی و ۱۱۱۷ هکتار از اراضی زیر کشت محصولات باغی و زراعی در روستاهای دارای